קבורת חמורים היא זו לר' יוחנן דעביד להו בקרן זוית והא נגעי כוכין להדדי אמר רב אשי במעמיק דאי לא תימא הכי ארבע מערות לר' שמעון היכי עביד להו הא קא נגעי כוכין להדדי אלא במעמיק הכא נמי במעמיק רב הונא בריה דרב יהושע אמר ארבע מערות לר"ש דעביד להו כי [א]חרותא והא דרב הונא בריה דרב יהושע [ב]ברותא היא [ג]מכדי כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא כמה הוי להו חד סרי וחומשא כוכין כמה הוו תמניא תמניא בחד סרי וחומשא היכי משכחת לה אלא הא דרב הונא בריה דרב יהושע ברותא היא ואי בעית אימא כדאמר רב שישא בריה דרב אידי בניפלי הכא נמי בניפלי תנן[ד] התם [ה]המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו שנים נוטלן ואת תפוסתן

מצא

קבורת חמורים. שמשליכין נבור: יש מפרשים שיטה זו כך **דעביד להו בקרן זוית.** בחצי אמה הפנויה בזוית מזה ובחצי אמה שבזוית הכותל שכנגדו אצל הפתח בתחלת המערה לשם חוקק הכוכין בכתלים סמוך לכוכין האחרים והא נגעי כו' שכוך זה שהוא רחב אמה נכנס חצי אמה בכוך שבכותל המרוחק חצי אמה מן הזוית ומשני במעמיק לא יחפור בשוה לאחרים אלא מלמטה יחפור אותו שיהא אמה בינתים כעין עילית ותחתית ומיהו בכל המערה לא היה צריך ר"ש כן במעמיק משום דכאן סמוך לחצר הוי הקרקע קשה שאינו חופר כלל לא למעלה ולא למטה אבל באמצעית המערה שיש מכל צד כוכין ותפירות לא היה צריך ר"ש לעשות כוכין למטה מן העליונה פן תפול המערה. י"מ כן ולא נהירא חדא דאין זה לשון קרן זוית ועוד א"כ למה אינו עושה כמו כן בכל המערה כוכין הרבה זה תחת זה דהא מוקי לה במעמיק וא"ת מפני שאינו רוצה לעשות כוך תחת כוך והלא בעל כרחך כוך זה שבסוף הכותל הסמוך לפתח הלא יש על גביו כוכין לראשים של מערה השנית הסמוך לה אליבא דר"ש. הלכך הכי מפרשי לה דעביד להו בקרן זוית ממש מאחורי המערה ולא לצד פתח[ט] בשני הזויות שכנגד הפתח חצי הכוך בכותל זה וחצי הכוך בכותל זה והיינו מימין הפתח ומשמאל הפתח דקתני מתניתין כזה: **ומקשינן והא קא נגעי** א
כוכין. של זוית שני הכתלים [בהדי הדדי] והוו להו שלשה כוכין זה בתוך זה לכל זוית וזוית דהך כוך דבקרן מחבר כוך שמכאן שהוא חצי אמה רחוק מן הקרן בסוף כותל מזרחי וכוך שבסוף כותל דרומי שאין בין כוך זה לכוך זה אלא חצי אמה על חצי אמה ואלכסונה: ב
ומשני **במעמיק.** ולפיכך עושה אותם לשם שכל מה שנכנס הכוך שבקרן בקרקע מתרחק מן הכוכין שמכאן ומכאן הרבה אבל בכל המערה אי אפשר עוד שהרי יש כוכין שיהו נוגעים בכל צד. כן נראה בעיני ועיקר: **דאי לא תימא הכי.** אלא כל הכוכין שבמערות בשוה הן ואין זה גבוה מזה כלל: **א"כ ארבע מערות לר"ש היכי עביד להו.** לכוכין של מערה מזרחית ושל מערה דרומית והוא הדין לכל שתי המערות הסמוכות זו לזו: **והא קנגעי כוכין אהדדי.** כוך של מערה מזרחית שבקרן דרומית מערבית רחוק חצי אמה מן הזוית נכנס הוא לתוך כוך של מערה דרומית באותו ג
שבכותל מזרחי שהוא בקרן מזרחית צפונית כזה דכיון דאין זה רחוק מן הזוית אלא חצי אמה וזה שבא ארכו כנגד רחבו אינו רחוק מן הזוית אלא חצי אמה נמצא כל אחד נכנס בשל חבירו שלש אמות ומחצה: **רב הונא בריה דרב יהושע אמר.** מהכא לא תפשוט דלעולם שוין הן ואינו מעמיק ואפי' הכי לא נגעי כוכין דארבע מערות בהדדי משום דעבידי כחרותא עשויין הכוכין של שתי המערות באלכסון כחריות של דקל כזה: **כמה הויא להו.** הקרקע של כותלי שתי המערות שבהן יוצאין ח' כוכין כחרותא ח' אמות על ח' אמות מרובעות הוי אותו קרקע באורך ב' הכתלים אחד שתי ואחד ערב דהוי להו אלכסונה ח' אמות וט"ז חומשים דהיינו חד סרי אמה ומושלא היאך יתכן לצאת דרך אותו אלכסון ח' כוכין של שמונה אמות ושבעה אוירים בינתים של שבע אמות הרי ט"ו אמה ואיהו לא הוי אלא י"א אמה ובעל כרחך כיון דאורך הכוכין ארבע אמות [א] כולן יוצאין ונוגעין באלכסון ויוצאין דרך שם[ו]: **ברותא היא.** ולא מתוקמא דר"ש אלא במעמיק והכא נמי במעמיק כדאמרן: **ואיבעית אימא.** לא תיקו להנך שני כוכין ולא לארבע מערות דר"ש במעמיק אלא כדאמר רב שישא כו' לקמן בשמעתין [קב:]: **ה"נ בנפלי.** אותן שני כוכין עושה אותן בתוך חצי אמה הריקנית וללשון אחרון בתוך האמה הריקנית שבקרן זוית בשוה לכוך ויעשנו קצר לאורך דקבר הוא אינו מזיק כל כך לכוך גדול שבצידו אלא שיהא משהו כותל בינתים ואתא ר' שמעון לאורויי דמנהג בונה קבר לעשות שם שני כוכין לאורך נפלים ולר' שמעון נמי הכוכין שהן בתוך הארבע אמות של מערה השנית קברי נפל הן שאין ארכן אלא חצי אמה והלכך אין כוכין הללו נכנסין לתוך ארכן: **תנן התם.** בסוף מסכת נזיר: **המוצא מת.** תחלה שלא נודע עד עכשיו שהיה כאן מת אי נמי נודע שיש כאן מת ואחר כך מצא שנים אחרים תחלה שלא היו ידועין לא הוי שכונת קברות לקנות מקומן אלא נוטלן ואת תפוסתן עד שיהיו שלשה ידועין או שלשה תחלה כדתניא בשילהי מסכת נזיר והכי גמירי לה: **מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו.** אם רוצה לעשות שם טהרות מפנהו למת משום דלא קנה מקומו כל זמן דלא הוו שלשה דאיכא למימר לא היה המקום הזה מקום קבורה אלא על ידי הדחק שלא היה להם פנאי להוליכו לבית הקברות קברוהו לשם ומיהו כיון דמת הוא ולא הרוג ומושכב כדרכו נוטל גם את תפוסתו כדמפרש במסכת נזיר (דף סה.) כמה שיעור תפוסה פירש ר"א [ז](ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח [ב] וחופר שלשה טפחים בקרקע בתולה ונוטל הכל דחשיבי כרקב של מת ונפקא לן מדכתיב [בראשית מז] ונשאתני ממצרים ממצרים טול עמי כלומר מקרקע מצרים. אבל אם הוי הרוג שמצאוהו מגויד לא קנה מקומו כלל אפילו לתפוסה דאיכא למימר שם נהרג ונפל וכן אם לא מושכב כדרכו איכא לספוקי בעכו"ם ואין לו תפוסה וגם אם יהיו שלשה אין להם דין שכונת קברות אלא נוטלן כולן משם כדדייקינן התם להך משנה המוצא פרט למצוי כלומר פרט לידוע שאם אחד מהן ידוע ושנים תחלה לא מיתני בסיפא גבי מצא שלשה הרי זו שכונת קברות מת פרט להרוג שאם נמצאו מגוידין אפילו הן שלשה אין להן שכונת קברות דאיכא למימר כאן נהרגו ולא ניתנו לקבורה מושכב פרט ליושב כדרכו פרט לשראשו מונח לו בין ירכותיו דאיכא למימר עכו"ם הוא הואיל ואין מושכב כדרך ישראל מת אי נמי אם ישראל הוא באקראי בעלמא השליכוהו לשם עד שיהא להם פנאי ויטלוהו מכאן לקברו בבית הקברות הלכך אין להם לא תפוסה ולא שכונת קברות:

מצא

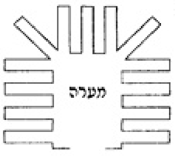

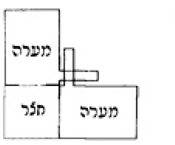

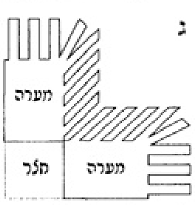

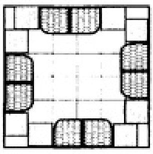

הארון שהוא ד' אמות בכוך שהוא באורך המערה ואפי' השתא שהמערה שהיא רחבה ארבע קשיא אמתא באמתא היכי יתיב אלא שלא היתה רחבה ארבע בצמצום אלא יותר מעט מארבע אמות ועוד יש לפרש דלכל הפתות הפתח רחב שתי אמות ומחצה ואותו שבימין רחוק אמה מקרן זוית ושבשמאל חצי אמה [א]וכן נראה לר"י וצריך לדקדק היאך יורדין מחצר למערה שאם היה חצר משפיל והולך במקום שנכנסין לארבע מערות של ארבע רוחותיה אם כן לא היה ראוי להשתמש מטה וקובריה אלא ודאי החצר היה שם על שם שוה ודרך הסולם היו יורדין מן החצר למערה או מורדות היו מן החצר למערה: [ט]**דעביד** להו כמין נגר. והא דתנן בסוף נזיר (דף סד:) המוצא מת מושכב כדרכו ואמר בגמרא מושכב פרט ליושב לר' יוסי בר' חנינא דהכא דוקא יושב ממעט ולא עומד: **דעביד** להו בקרן זוית. וא"ת כיון שהוא מעמיק אמאי צריך שיעשה בקרן זוית יעשה ברוחב המערה או באורך המערה בין כוך לכוך באמה שבינתים ויעמיק וי"ל לפי שהיה מקלקל כותל המערה והיה קרקע נופל והכוכין היו מקלקלין הואיל וזה הכוך שמעמיק הולך באותו צד שאר כוכין הולכין אבל בקרן זוית אינו כן: **המוצא** מת מושכב כדרכו. בפ"ב דנזיר (דף סה.) אמר המוצא פרט למצוי ופ"ה פרט לידוע אם אחד מהן ידוע והשנים אינן ידועים וקשה לפי' דמדממעט מצוי משמע דגריע טפי אחד ידוע ושנים תחלה משנים ידועים ואחד תחלה מדקממעט ליה וזה אינו דכך שוה זה כמו זה דבין שנים ידועים ואחד תחלה בין אחד ידוע ושנים תחלה אין להן שכונת קברות עד שיהו שלשתן ידועים או שלשתן תחלה כדאמר בנזיר ונראה לר"י

פרט

עין משפט
נר מצוה

פח א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל' ג:

מסורת הש"ס

א) [נדלין באלכסון ואינן נדלין שוין. ערוך ערך חרת ג'], ב) [עי' מ"ש על הגליון כ"מ ט.], ג) סוכה דף ח. [עירובין נו. וש"נ], ד) אהלות פט"ו מ"ג נזיר סד:, ה) כ"ח אלא, ו) [בתוספתא שם מונח לליתא], ז) צ"ל זה ע"פ הרש"ש, ח) שייך לעיל ע"א, ט) בדפוס שאלוני ליתא זה.

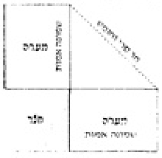

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה כמה הויא וכו' ד' אמות ורחבן ששה כצ"ל ויוצאין: (ב) ד"ה מת מושכב וכו' וחופר ג' טפחים. נ"ב ותימה דבנזיר דף ס"ה ע"א איתא להדיא דשיעור תפיסה הוא ג' אצבעות ע"ש:

מוסף רש"י

כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא. כשאתה מודד אלכסון שלהם אתה מוצא לכל אמה שבריבוע תוספת שני חומשים, כך שיערו חכמים (סוכה ח.). **המוצא מת** מושכב כדרכו. ולא יושב ולא ראשו בין ירכותיו ולא הרוג (נזיר סד:). **נוטלו ואת תפוסתו.** ומפנהו למקום אחר ואינו חושש שיש כאן במקום הזה שום מת אחר, ומותר לו להלך בכל מקום, וכן אם מצא שנים (נזיר סד:).

רבינו גרשום

קבורת חמורים היא זו ואיכא וילותא דשכבא. אלא אמר רבי יוחנן הכי מנח להו בקרן זוית באותה חצי אמה שפנוי בכותל אורך המערה שיש הפרש מן כותל הרוחב לכוך הראשון באותה חצי אמה חופר וקובע הכוך האחר וכן נמי לאידך גיסא דפתח בסוף כותל הפתח בחצי אמה של כותל הפנוי עביד אידך כוך דהשתא לא מיתדשי וליכא למיחש משום טומאה בחצר דלא נפקי כלל בחצר. ומקשי' לר' יוחנן אכתי איכא למיחש משום וילותא דשכבי דהא נגעי כוכין בהדדי שיפחת כוך של זוית זה בכוך הראשון משום דכל כוך וכוך רחבו אמה וקרן זוית אינו אלא חצי אמה והיכי מצינן לאוקמי כוך מאמה רוחב בחצי אמה בקרן זוית א"כ מתערבין ביחד הכוכין לפי שלשני כוכין אין להם מקום אלא אמה וחצי וכל אחד צריך לו אמה נמצא שיהו ב' הארונים מורכבין זה על זה חצי אמה נוגעין זה בזה ולדברי הכל שמעינן ממתני' דמרחיקין כוך מחבירו אמה שלימה. ואית דמפרשי בקרן זוית דאידך כותל שכנגד הפתח שיש לכל צד חצי אמה פנוי מכאן וחצי אמה פנוי מכאן ובאותו אלכסון הזוית חופר הכוך ולא קא נגע באחריני. ומקשי' נמי סוף סוף הכא בפתח הכוך שאין לו אלא חצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן דהיינו כשיעור רוחב הכוך בלבד הא קא נגעי האי אמצעי שבקרן להאי כוך ראשון דהאי כותל ולהאי כוך דהאי כותל. ומתרץ לתרווייהו לישנא. אלא אמר רב אשי לעולם בקרן זוית מוקים להו ואפי' אחד לימין זוית כותל הפתח ואחד לשמאל ומצית לתרוצי דלא נגעי כוכין הדדי. דהכא במאי עסקינן דמעמיק האי כוך בקרן זוית שמעמיק וחופר מתחת אמה של כוך הראשון שבאורך הכותל דהשתא יש הפסק קרקע עובי אמה בינתים דלא נגעי באידך כוך דאי לא תימא הכי כדתריצנא בהעמיק אלא קס"ד למימר דעביד לה שוה בשוה לאורך אי הכי ד' מערות דקתני לר"ש במתני' דעביד בכל כותל חצר מערה שברחבה של כל אחת כרוחב כותל החצר חוץ מאחת שמקצרה מן הכותל שבאותה כניסה נכנסין לחצר. אי עביד להו לכל הני כוכין [א] דהכי ד' אמות שוה בשוה אישתכח דקא נגעי כוכין אהדדי אותן שסמוכין לזוית החצר לפי כי ד' מערות מקיפות החצר והחצר באמצע וכל מערה שש על ח' וקובע בכל מערה י"ג כוכין ומתחלקין הכוכין ד' מכאן באורך וד' מכאן באידך גיסא באורך וג' מנגד הרוחב וב' על פתח המערה וכן לכל מערות ועכשיו כשתקבע באורך הכותל ד' כוכין במערה שבמזרח החצר לדרום המערה ד' כוכין ובאורך כותל המערה שבדרום החצר ד' כוכין לצפון המערה לכניסת המערה נמצא שאותן ב' כוכין שבצפון המערה שעומדות בדרום החצר ואותן ב' כוכין הראשונים שבדרום המערה לכניסת המערה שעומדים במזרח החצר נוגעין ונכנסין זה בזה אותן שנים מזה שעומדין לקרן מזרחית דרומית של חצר נוגעין ביחד ראשיהן ונכנסין זה בזה וכן לדרומית מערבית וכן למערבית צפונית של חצר אותן כוכין הסמוכין לדרום החצר נוגעין זה בזה אלא אין להן תקנה אא"כ השנים שבזוית זו מעמיקין יותר מן השנים שבזוית זו שנוגעין כנגדן כדי שלא יגעו הללו והללו הכי נמי אותן שבקרן זוית שבימין הפתח ושמשמאל מעמיקין יותר מן האחרים שלא יגעו או יקבעם באידך כותל רוחב המערה בקרן זוית אחד מכאן ואחד מכאן ומעמיקן: רב הונא בריה דרב יהושע אמר. לא צריך לתרוצי לד' מערות דר"ש במעמיק שום כוך יותר מחבירו כלל ומהכא לא תפשוט לשני כוכין הללו דד' מערות לר' שמעון בלא מעמיק מתקנו כוכייהו שפיר דלא נגעי אהדדי וכגון דעביד להו לכוכין דידהו כחרותא. כלומר כמו ענפי הדקל שאין יוצאין מן הדקל כנגדן בשוה אלא מצדדין ופונין למעלה כך כל הכוכין שבכותלי אורך המערות יצדדם כלפי מעלה כמו ענפים ולא יפגעו ולא יגעו זה בזה אותן שסמוכין לזוית החצר אבל אותן ב' כוכין שבימין הפתח ובשמאל לא מצית לאוקמינהו כי האי גוונא במצדד דאין להם מקום כל כך ויגיעו [ב] לחללו שסמוכין להן מכאן ומכאן: והא דרב הונא. דמוקים להו בחרותא שמצדדן ומחזירין הכוכין כנגד האלכסון ולא כנגדן בשוה בכותל ברותא היא. כלומר לאו מילתא הוא דאותו מקום דכוכין שיוצאין בו הכוכין בין מערה למערה בכותל אורך מערה זו ובכותל אורך מערה זו הרי ח' על ח' בריבוע לפי שאורך כותל מערה זו ח' אמות ואורך כותל מערה אחרת שבצידה ח' אמות היינו ח' על ח'. ומכדי קים להו לרבנן דכל אמתא בריבועא הויא אמתא ותרי חומשי באלכסונא כלומר כל אמה שהיא מרובעת אמה אם

רבינו גרשום (המשך)

תמדוד באלכסונה קא מייתרא טפי מאמתא תרי חומשי אמה וכיון דהני מקום כוכין שבפלע שבין ב' מערות הוה ח' על ח' בריבוע וכל אמה ואמה מהני ח' אמות אי מחזרינן לה באלכסונה מייתרא כל אמתא ואמתא תרי חומשי וכמה הוי להו מאותן ח' אמות כמה עודפות ט"ז חומשין דהיינו ג' אמות וחומש הוסיף אלו ג' אמות וחומש שעודף באלכסון על ח' אמות שהן בריבוע הוי להו חד סרי אמות וחומש באלכסון וכוף סוף תמניא כוכין בחד סרי אמין וחומשא של אלכסון היכי משכחת לה ד' כוכין של כותל כותל מערה זו וד' כוכין כותל מערה אחרת דקיימי בהנך חד סרי אמין אפי' באלכסון היכי משכחת לה והלא אורך הכוך ד' אמות ובין כל כוך וכוך אמה אותו כוך רביעי שבכותל זה וכוך רביעי שבכותל אחר יוצאין הרבה חוץ מזוית האלכסון וגם שאר הכוכין כשעומדין כנגד האלכסון נוגעין ראשיהן בזה ואי אפשר להעמידן באלכסון מפני שיוצאין העליונים חוץ מן שתי הזויות של האלכסון והם ה"נ לכל מערה ומערה ומי שכבר החצר והמערות לעשות כוכין אינו רוצה שיצאו חוץ מן האלכסון לגמרי כלל וכלל ולהכי לא מתרץ כי חרותא ולא ביוצאין כנגדן בשוה משום דקא נגעי כוכין דסמוכין לזוית אהדדי כדאמרן לעיל אלא להכי צריך לאוקמי ביוצאין כנגדן בשוה ובמעמיק אותן שבכותל אחר שסמוכין לזוית שלא יגעו באותן היוצאין מכותל מערה אחרת סמוך לזוית וכי היכי דמוקמי הני במעמיק מוקמי נמי כולהו תרי כוכין תרי מימין ואחד משמאל במעמיק [ג] אלא כדאמר רב ששת בריה דרב אידי לקמן בנפלי בכוכין של נפלים קטנים חצי אמה של קרן מערה זו עושה כוך של נפל קטן ואל יגע בכוכין האחרים והם הכי נמי לזוית כותל מערה זו עושה כוך של נפל כדי שלא יגעו לכוכין של כותל מערה האחרת ולא צריך מעמיק. ולרב הונא דמוקים להו בחרותא באלכסון מצית נמי לתרוצי בנפלי שבכל מקום שהוא שלא יגעו זה לזה או שלא יצאו חוץ מן האלכסון עושה כוכין של נפלי כדי שלא יגעו זה האלכסון. תנן התם במסכת נזירות המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו של מת ומפרש התם המוצא באקראי פרט למצוי שאם ידוע אותו מת ששם היה קבור לא יזיזו ממקומו מת פרט להרוג דודאי נוטלו ואת תפוסתו מושכב פרט ליושב כדרכו פרט לראשו בין ירכותיו דכל הני אפי' יותר מג' נוטלן ואת תפוסתן משום דהכי אתרמי להו דהוי מושלכין התם ולאו שכונת קברות הוא ואינו צריך לבדוק מכאן ואילך דודאי ליכא בית הקברות לשם ומצי למיזל כהנים להתם [און] אוכלי חוליהן בטהרה. מצא שנים הבודק מן מתים כדרכן ומושכבין נוטלן ואת תפוסתן דלא קנו מקומן תפוסתו אותו קרקע שסביבו שהליחה והכוח של מת שם כל אותה קרקע נוטל עמו דכמת עצמו דמי וחופר עוד בבתולת הקרקע עם התפיסה ג' אצבעות והיינו תפוסתו כדאמר להו יעקב לבניו בשעת פטירתו ונשאתני ממצרים מאי אמר להו ונשאתני ממצרים אלא הכי קאמר להו מקרקע מצרים טול נמי דהיינו נמי תפוסתו שלשה קנו בציר לא עד שנים איכא למימר דהכי איתרמי ערב שבת עם השמשות וקברום התם ולא שכונת קברות הוא ולא צריך למיבדק טפי:

א) נראה דצ"ל לכל הני כוכין דלאורכן ד' אמות או דצ"ל לכל הני כוכין דידהו. ב) נראה דצ"ל ויגיעו לחללו של כוכין שסמוכין להם מכאן ומכאן. ג) נראה דחסר כאן וצ"ל ואיבעית אימא דלא תוקמא במעמיק אלא וכו'